

УДК 347.73:336.225.53

А.В. Денисова

ПІЛЬГИ З ОПОДАТКУВАННЯ ГРОМАДЯН

При оподаткуванні доходів громадян варто мати на увазі, що чинним законодавством з цього питання завжди встановлювались пільги та надавалося багато уваги.

Так період з 1993 по 2003 роки включно основним законодавчим актом з оподаткування громадян був Декрет Кабінету Міністрів України № 1392 «Про прибутковий податок із громадян» (з відповідними змінами і доповненнями), яким було встановлене сукупне оподаткування доходів громадян, отриманих з різних джерел [1].

Згідно з п. 2 ст. 6 цього Декрету сукупний оподаткований доход громадян додатково зменшувався на суму, що не перевищує за кожен місяць встановленого чинним законодавством розміру не оподаткованого податком мінімуму доходів громадян, одному з батьків (опікунів, попечителів) на кожну дитину у віці до 16 років, якщо місячний сукупний оподаткований доход не перевищував розміру десяти мінімальних заробітних плат.

Наприклад, відповідно до Закону України «Про встановлення величини вартості межі малозабезпеченості і розміру мінімальної заробітної плати на 1999 рік», мінімальна заробітна плата дорівнювала 74 грн. З огляду на положення ст. 3 цього Закону, починаючи з 1 січня 1999 року, місячний сукупний оподаткований доход одного з батьків, якщо він не перевищував розміру десяти мінімальних місячних заробітних плат, зменшувався на розмір одного неоподаткованого податком мінімуму доходів громадян на кожну дитину у віці до 16 років [2].

Зменшення сукупного оподаткованого доходу запроваджується з місяця народження дитини. Зазначена пільга зберігається до кінця року, в якому діти досягли 16-літнього віку, а в разі смерті дітей – протягом наступних дванадцяти місяців. Такий підхід запроваджується і сьогодні.

Для одержання пільги один із батьків подає копію свідоцтва про народження дитини з місцем основної роботи (служби, навчання) до виплати заробітної плати за першу половину січня, а в разі зміни кількості дітей – не пізніше 15 числа наступного після такої зміни місяця.

При нарахуванні прибуткового податку податковими органами копії свідоцтв про народження дітей громадяни подають одночасно з декларацією про отримані доходи.

Батьки, що перебувають у зареєстрованому шлюбі, зменшення сукупного оподаткованого доходу надають одному з них за їх вибором. Якщо один із подружжя (чоловік, дружина) користується пільгою відповідно до пп. «д» п. 1 ст. 5, п.п. 3, 4 ст. 6 вищевказаного Декрету, то інший з них (чоловік, дружина) не втрачає права на одержання пільги на дітей. Якщо в одного з подружжя є діти від попереднього шлюбу, то інший, що не є батьком, також має право на

зменшення сукупного оподаткованого доходу на розмір не оподаткованого податком мінімуму на кожну дитину у віці до 16 років.

Право на пільгу мають також особи, що не перебувають у шлюбі, – самотні матері, удови (увівці). Якщо шлюб розірвуть, зменшення сукупного оподаткованого доходу надається тому з батьків, з ким проживають діти.

З метою зменшення кількості довідок про те, що інший з подружжя не користується пільгою на дітей у віці до 16 років, зменшення сукупного оподаткованого доходу надається за місцем роботи дружини (матері).

При одержанні цієї пільги за місцем роботи чоловіка (батька) у разі потреби і за бажанням чоловіка, крім копії свідоцтва про народження дітей, він може подати довідку з місця роботи дружини про те, що вона не користується цією пільгою.

Варто мати на увазі, що Кабінет Міністрів України постановою № 470 надав додаткову пільгу з прибуткового податку для робітників, що служать, і привіряних до них з оподаткування громадян, що мають на утриманні трьох і більш дітей у віці до 16 років. Утримувана сума прибуткового податку в такому разі одного з батьків (опікунів, попечителів) зменшується на 50 відсотків [3]. При цьому зменшення розміру податку в одного з батьків багатодітних родин на 50 відсотків вираховується від суми податку, нарахованого з урахуванням пп. 1, 2 ст. 6 Декрету № 13 [1].

Крім того, згідно з пп. «є» п. 4 ст. 6 зазначеного Декрету сукупний оподатковуваний доход одного з батьків, що виховує інваліда з дитинства, і батьків, що виховують двох і більш інвалідів з дитинства, що проживають разом з ними і потребують постійного нагляду, зменшується до п'яти не оподатковуваних податками мінімумів, включаючи розмір відрахувань, установлених п.п. 1, 2 зазначеної статті. Ця пільга надавалася на підставі пенсійного посвідчення, довідки органу охорони здоров'я, що підтверджує необхідність у постійному нагляді, довідки житлового органу про проживання інваліда (інвалідів) з дитинства з батьками.

Якщо інваліди з дитинства мали самостійні джерела доходів, то при оподаткуванні їхній сукупний оподатковуваний доход зменшувався до п'яти не оподатковуваних податками мінімумів щомісяця.

Зазначені пільги протягом календарного року поширювались на доходи, одержувані громадянами за місцем основної роботи. При виникненні права на пільги протягом року вони надавались з місяця, в якому були подані необхідні документи. У разі несвоєчасного подання документів з поважних причин пільга надавалася з місяця виникнення такого права за рішенням власника, чи уповноваженого ним органу, чи керівника податкової інспекції, але не раніше ніж з початку календарного року.

У сукупний оподаткований доход громадян у період, за який здійснювалося оподаткування, не включались:

- допомога по вагітності й родах;
- одноразова допомога при народженні дитини;
- допомога по догляду за дитиною;

- грошові виплати матерям (батькам), зайнятим доглядом за трьома і більш дітьми у віці до 16 років;
- допомога по догляданню за дитиною-інвалідом;
- допомога на дітей самотнім матерям і допомога на дітей, що перебувають під опікою, піклуванням, а також тимчасова допомога на неповнолітніх дітей, батьки яких ухиляються від сплати аліментів чи коли стягнення аліментів не можливо.

Зазначені суми грошової допомоги не включалися в сукупний оподатковуваний доход тих осіб, кому вони виплачувались, і в розмірах, визначених відповідними рішеннями уряду. (У громадян, що платять аліменти, прибутковий податок відраховувався із загальної суми сукупного оподаткованого доходу без відрахування аліментів).

Не включались у сукупний оподатковуваний доход суми щорічної і щомісячної компенсації родинам на дітей, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи і стали інвалідами; щорічної допомоги на оздоровлення дітей, а також вартість путівок на лікування, відпочинок і в дитячі оздоровчі табори, крім туристських і міжнародних; матеріальна допомога в межах дванадцяти мінімальних розмірів заробітних плат на рік включно.

Не включалися в сукупний оподатковуваний доход суми плати за утримання і навчання дітей у дошкільних виховних закладах, закладах загальної середньої, професійно-технічної освіти.

Йдучи назустріч побажанням шахтарів, Кабінет Міністрів України постановою № 470 установив, що заробітна плата й інші доходи працівників, зайнятих на підземних роботах у вугільній і гірничодобувній промисловості, обкладаються прибутковим податком за місцем основної роботи за ставкою 10 відсотків [3].

Відповідно до Указу Президента України № 116 «Про структурну перебудову вугільної промисловості», працівникам, постійно зайнятим на підземних роботах у шахтах, у встановленому законодавстві порядку надавалися й інші пільги, які були перераховані в «Положенні про соціальний захист працівників, звільнених у зв'язку із закриттям (ліквідацією) безперспективних вугледобувних і вуглепереробних підприємств Мінвуглепрому України» [4]. Дане Положення було затверджене Постановою Кабінету Міністрів України № 623 [5], яке втратило чинність на підставі Постанови КМ № 193 [6] від 28.02.2002 р. у зв'язку з прийняттям Гірничого Закону України № 1127 від 06.10.1999 р.

На даний час права та соціальні гарантії працівників гірничих підприємств регламентовані ст. 43 даного Закону. Права працівників гірничих підприємств визначаються законами України. Форми та системи оплати праці установлюються в колективному договорі з дотримання умов, розмірів і норм, передбачених законодавством, генеральною та галузевою угодами.

Працівники гірничих підприємств, зайняті на роботах з особливим характером праці, шкідливими та важкими умовами праці, за рахунок власника одержують змінну реабілітацію та періодичну (не рідше ніж один раз на два роки) медичну диспансеризацію, а також лікування при захворюваннях, зумовлених

значеними роботами, у порядку, встановленому Міністерством охорони здоров'я України.

Працівникам, які пропрацювали на роботах з небезпечними та шкідливими умовами праці не менше ніж п'ять років, і молодим спеціалістам, зайнятим на таких роботах, для придбання житла надається безвідсоткова позика на строк до 15 років.

Працівникам також надається допомога на оздоровлення та харчування, може встановлюватися додаткове пенсійне забезпечення, безоплатно надають вугілля на побутові потреби в розмірі, що визначається колективним договором, таким категоріям осіб:

- працівникам з видобутку (переробки) вугілля та вуглебудівних підприємств;
- пенсіонерам, які пропрацювали на підприємствах з видобутку (переробки) вугілля, вуглебудівних підприємствах: на підземних роботах – не менше ніж 10 років для чоловіків і не менше 7 років 6 місяців – для жінок; на роботах, пов'язаних із підземними умовами, – не менше ніж 15 років для чоловіків і не менше 12 років 6 місяців для жінок; на роботах технологічної лінії на поверхні діючих шахт чи на шахтах, що будуються, розрізах, збагачувальних та брикетних фабриках – не менше ніж 20 років для чоловіків і не менше 15 років – для жінок;

- інвалідам і ветеранам війни та праці, особам, нагородженим знаками Шахтарської Слави або Шахтарської Доблесті трьох ступенів, особам, інвалідність яких настала внаслідок загального захворювання, у разі, якщо вони користувалися цим правом до настання інвалідності;

- сім'ям працівників, які загинули на підприємствах з видобутку (переробки) вугілля, які отримують пенсії у зв'язку з втратою годувальника.

Працівники гірничого підприємства, що підлягає ліквідації або консервації, відповідно до закону отримують компенсаційні виплати в разі звільнення, а також користуються пільговими умовами працевлаштування і професійної перепідготовки та іншими соціальними гарантіями, передбаченими законами України.

22 травня прийнято Закон України № 889 «Про податок з доходів фізичних осіб», який введено в дію з 1 січня 2004 року, і відповідно втратив чинність Декрет Кабінету Міністрів України № 13 від 26 грудня 1992 р. «Про прибутковий податок з громадян», крім розділу IV у частині оподаткування доходів фізичних осіб від зайняття підприємницькою діяльністю, який застосовується з урахуванням положень пункту 9.12 ст. 9 Закону України № 889, та діє до набрання чинності спеціальним законом з питань оподаткування фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності.

Згідно з прийнятим Законом України № 889 поняття «неоподаткований мінімум доходів громадян» кануло у вічність і замінено поняттям «єдина соціальна пільга».

Під терміном «заробітна плата», згідно з вказаним Законом України, потрібно розуміти також інші заохочувальні та компенсаційні виплати або інші виплати та винагороди.

Доход фізичних осіб – це сума будь-яких коштів, вартість матеріального і нематеріального майна, інших активів, що мають вартість, у тому числі цінних паперів або деривативів, одержаних платником податку у власність, або нарахованих на його користь, чи набутих незаконним шляхом у випадках, коли кошти або майно (немайнові активи), отримані платником податку як хабар, викрадені чи знайдені як скарб, не зданий державі згідно із законом, у сумах, підтверджених обвинувальним вироком суду, незалежно від призначеної ним міри покарання, протягом відповідного звітного податкового періоду з різних джерел як на території України, так і за її межами.

Починаючи з 1 січня 2004 року і до 31 грудня 2006 року, ставка податку з доходів фізичних осіб становила 13 відсотків від об'єкта оподаткування, визначена п. 7.1 ст. 7, ст. 22 і п. 22.4 ст. 22 Закону України № 889 (з урахуванням встановлених розмірів податкової соціальної пільги) [7].

З 1 січня 2007 року ставка оподаткування – 15 відсотків від об'єкта оподаткування (п. 7.1 ст. 7 Закону України № 889).

Об'єкт оподаткування – це заробітна плата, яка включається в загальний місячний оподаткований доход фізичної особи.

При нарахуванні доходів у вигляді заробітної плати об'єкт оподаткування визначається як нарахована сума такої заробітної плати, зменшена на суму збору до пенсійного фонду України чи внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, які відповідно до Закону справляються за рахунок доходу найманої особи.

До складу загального місячного оподаткованого доходу включаються (пп. 4.2, 4.3, 4.4 з відповідними підпунктами ст. 4 Закону України № 889):

- доходи у вигляді заробітної плати;
- доходи від продажу об'єктів прав інтелектуальної власності;
- сума (вартість) подарунків у межах, що підлягають оподаткуванню згідно з нормами ст. 14 цього Закону;
- сума страхових внесків за договором добровільного страхування, сплачена будь-якою особою;
- сума страхових виплат, страхових відшкодувань або викупних сум, отриманих платником податку за договорами довгострокового страхування життя та недержавного пенсійного страхування;
- доход від надання майна в оренду або суборенду та ін. не включаються до складу загального місячного, річного оподаткованого доходу (пп. 4.3 ст. 4 Закону України № 889);
- сума державної адресної допомоги, житлових субсидій або дотацій, компенсацій;
- сума коштів, отриманих платником податку на відрядження або під звіт, крім надмірно витрачених коштів та не повернутих у встановлений строк;
- сума доходів, отриманих платником податку від розміщення ним коштів у цінні папери;
- сума відшкодування платнику податку розміру шкоди, завданої йому внаслідок Чорнобильської катастрофи;

— сума внесків на обов'язкове страхування платника податку відповідно до Закону;

— сума збору на Державне пенсійне страхування та внесків на загальнообов'язкове соціальне страхування платника;

— аліменти, що виплачуються платнику податку;

— вартість безоплатного харчування;

— дивіденди, які нараховуються на користь платника податку у вигляді акцій (часток, паїв), емітованих юридичною особою-резидентом;

— кошти або вартість майна (послуг), що надаються як допомога на поховання платника податку;

— кошти або вартість майна (послуг), що надаються як допомога на лікування та медичне обслуговування платника податку його працедавцем;

— вартість путівок на відпочинок, оздоровлення та лікування на території України платника податку (члену професійної спілки) або його дітей віком до 18 років, які надаються йому безоплатно або із знижкою;

— сума стипендії, яка виплачується з бюджету учню, студенту, ординатору, аспіранту, але не вище суми місячного прожиткового мінімуму для працездатності особи, встановленого на 1 січня звітного податкового року, помноженої на 1,4 та округленої до найближчих 10 гривень;

— вартість житла, яка передається з державної або комунальної власності у власність платника податку безоплатно або із знижкою (у розмірі такої знижки) відповідно до Закону, та ін.

Податкова соціальна пільга, передбачена пп. 6.1.1 ст. 6 Закону України № 889 (пільга в розмірі однієї мінімальної заробітної плати не перевищує 140 відсотків прожиткового мінімуму), за місцем отримання платником податку основного доходу (де зберігається його трудова книжка) без заяви про її застосування. Подавати заяву слід лише тим, хто має право на підвищення розміру пільги [7].

На перехідний період установлені такі розміри податкової соціальної пільги:

— у 2004 році – у розмірі 30 відсотків суми податкової соціальної пільги, визначеної у підпункті 6.1.1 пункту 6.1 ст. 6 Закону України № 889 (6.1.1: у розмірі, що дорівнює одній мінімальній заробітній платі (у розрахунку на місяць), встановленій законом на 1 січня звітного податкового року для будь-якого платника податку);

— у 2005 році – у розмірі 50 відсотків суми податкової соціальної пільги, визначеної у підпункті 6.1.1 ст. 6 цього Закону;

— у 2006 році – у розмірі 80 відсотків суми податкової соціальної пільги, визначеної у підпункті 6.1.1 пункту 6.1 ст. 6 цього Закону;

— у 2007 році – у розмірі 100 відсотків суми податкової соціальної пільги, визначеної у підпункті 6.1.1 пункту 6.1 ст. 6 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» [7].

Платникам податку з пільгою в розмірі 150 та 200 відсотків ст. 6 передбачає такі податкові соціальні пільги:

— у розмірі, що дорівнює одній мінімальній заробітній платі (у розрахунку на місяць), встановлений законом на 1 січня звітного податкового року для будь-якого платника податку;

— у розмірі, що дорівнює 150 відсотків суми пільги, що дорівнює одній мінімальній заробітній платі (у розрахунок на місяць), встановлений законом на 1 січня звітного податкового року для платника податку, який:

а) є самостійною матір'ю або самостійним батьком (опікуном, піклувальником) у розрахунку на кожну дитину віком до 18 років;

б) утримує дитину-інваліда I або II групи – у розрахунку на кожну дитину віком до 18 років;

в) має трьох чи більше дітей віком до 18 років – у розрахунку на кожну дитину;

г) є вдівцем або вдовою;

д) є особою, віднесеною законом до 1-ї або 2-ї категорії осіб, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, включаючи осіб, нагороджених Грамотою Президії Верховної Ради УРСР у зв'язку з їх участю в ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи;

е) є учнем, студентом, аспірантом, ординатором, військовослужбовцем строкової служби;

є) є інвалідом першої або другої групи, у тому числі з дитинства;

ж) є особою, якій присуджено довічну стипендію як громадянину, що зазнав переслідувань за правозахисну діяльність, включаючи журналістів.

У розмірі, що дорівнює 200 відсотків суми пільги, що дорівнює одній мінімальній заробітній платі (у розрахунку на місяць), встановлений законом на 1 січня звітного податкового року для платника податку, який є:

а) особою, що є Героєм України, Героєм Радянського Союзу або повним кавалером ордена Слави чи Трудової Слави;

б) учасником бойових дій під час Другої світової війни або особою, яка у той час працювала в тилу і має відповідні державні відзнаки;

в) колишнім в'язнем концтаборів, гетто та інших місць примусового утримання під час Другої світової війни або особою, визнаною репресованою чи реабілітованою;

г) особою, яка була насильно вивезена з території колишнього СРСР під час Другої світової війни на території держав, що перебували у стані війни з колишнім СРСР або були окуповані фашистською Німеччиною та її союзниками;

д) особою, яка перебувала на блокованій території колишнього Ленінграда (Санкт-Петербург, Російська Федерація) у період з 8 вересня 1941 року по 27 січня 1944 року [7].

Література

1. Про прибутковий податок з громадян: Декрет Кабінету Міністрів України № 13-92 від 26.12.1992 р.
2. Про установлення величини вартості межі малозабезпеченості і розміру мінімальної заробітної плати на 1999 рік: Закон України № 366-XIV від 25.12.1998 р.

3. Про ставки оподаткування доходів працівників, зайнятих на підземних роботах у вугільній і гірничодобувній промисловості, та зменшення податку багатодітним сім'ям: Постанова Кабінету Міністрів України № 470 від 23.06.1993 р.
4. Про структурну перебудову вугільної промисловості: Указ Президента України № 116/96 від 07.02.1996 р. Указ втратив чинність на підставі Указу Президента № 1123/2005 від 25.07.2005 р.
5. Про заходи соціального захисту працівників, вивільнюваних у зв'язку із закриттям (ліквідацією) неперспективних вугледобувних та вуглепереробних підприємств Міністерства вугільної промисловості: Постанова Кабінету Міністрів України № 623 від 28.06.1997 р.
6. Про визначення такою, що втратила чинність, постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р. № 623 «Про заходи соціального захисту працівників, вивільнюваних у зв'язку із закриттям (ліквідацією) неперспективних вугледобувних та вуглепереробних підприємств Міністерства вугільної промисловості: Постанова Кабінету Міністрів України № 193 від 28.02.2001 р.
7. Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України № 889-IV від 22.05.2003 р.

УДК 351.741:343.985

Р.П. Позюбанов

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УЧАСТІ ГРОМАДЯН У ЗАПОБІГАННІ ТА РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Механізм правового регулювання становить собою автономну систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин, що дозволяє досягти необхідних результатів – стану урегульованості. Дана система (механізму) має визначені елементи, сукупне функціонування яких приводить до очікуваного ефекту.

Механізм адміністративно-правового регулювання можна досліджувати з погляду складових його правових засобів – це всього лише один із можливих варіантів його вивчення. Такий розгляд механізму у вертикальному зрізі, де його складові правові заходи розташовані у відповідному їх призначенню ієрархічному порядку. Разом з тим явищі, які досліджуються, можна розглянути й у горизонтальному зрізі. У такому разі механізм адміністративно-правового регулювання появляється у вигляді єдиного утворення, що складається з автономно-функціонуючих блоків, одним із яких є механізм правового регулювання участі негласних працівників та представників громадськості в здійсненні оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) органів внутрішніх справ (далі – ОВС) [1, с. 28].

У складі оперативно-розшукових підрозділів ОВС найбільш численним є негласні працівники (агентура) оперативних підрозділів, які виконують розвідувальну функцію в криміногенному середовищі. Їх наявність в арсеналі ОРД багато в чому визначає її специфіку, конфіденційність і конспіративний характер.

Терміни «негласний співробітник», «агентура», «негласний (агентурний, спеціальний) апарат» у теорії та практиці ОРД застосовуються як ідентичні та збірні поняття і служать для визначення сукупності осіб, котрі систематично